

ОДЛУКА ОДБОРА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ
„ПАВЛЕ И МИЛКА ИВИЋ”

Између више добрих дела (Радивоје Младеновић, *Говор северношарпланинске жупе Сиринић*, СДЗБ LXVI/1, Београд, 2019; Драгољуб Петровић и Јелена Капустина, *Речник Драгачева*, СДЗБ LXVI/2, Београд, 2019; Недељко Богдановић, *Пастирски речник југоисточне Србије*, СДЗБ LXVI/2, Београд, 2019; Виктор Савић, *Српска књижевна реч у својим првим столећима*, Подгорица (Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори), Ниш (Центар за православне студије), 2019; Никола Рамић, *Дијалекатска ријеч*, Крагујевац (Филолошко-уметнички факултет), 2019; Јелица Стојановић, *Кроз српску језичку историју*, Подгорица (Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори), Београд (Јасен), 2020; Сања Ж. Ђуровић, *Основи морфематике српског језика*, Крагујевац (Филолошко-уметнички факултет), 2020; Драгана Ратковић, *Песник и емиграција. Концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова*, Београд (Институт за српски језик САНУ), 2020; Стана Ристић и Ивана Лазић-Коњик, *Когнитивни правац у српској етнолингвистици. Почеци развоја и актуелни проблеми*, Београд (Институт за српски језик САНУ), 2020; Слободан Новокмет, *Називи животиња у српском језику. Семантичка и лингвокултуролошка анализа*, Београд (Институт за српски језик САНУ), 2020), Одбор за доделу Награде „Павле и Милка Ивић” одлучио је да ово признање за 2020. годину додели монографији *Говор северношарпланинске жупе Сиринић*.

Монографски опис овог жупског говора, заснован на традицијама српске дијалектолошке школе, обухватио је опис прозодијског, фонетско-фонолошког и морфолошког система. Обимна монографија (1047 стр.) доноси богату грађу из свих релевантних домена језичке структуре прикупљену у свим насељима Сиринићке жупе, што је аутору пружио могућност поузданог праћења микродијалекатске диференцијације и навођење богате егземплификације за практично сва разматрана питања.

Значај сдржаја овога дела треба посматрати и у контексту чињенице да се до првих прилога Р. Младеновића није знало практично ништа о сиринићком говору, формираном на важном шарпланинском етнојезичком и комуникацијском чворишту између Косовске, Метохијске и Полошке котлине. Ова монографија описом дијалекатске структуре и описом микродијалекатског раслојавања и недовољне стабилности језичке структуре потврђује резултате антропогеографских истраживања Сиринића и околних области Јована Цвијића, Атанасија Урошевића, Милована Радовановића. Јасно је да језичка и цивилизацијска интерференција стоје иза различитих наслојавања у сиринићком говору – од трагова романске компоненте у топонимији, у лексици, у неким појавама у фонетско-фонолошком систему, до доминантних типично српских слојева. На рани српски карактер Сиринића упућује помен саме Жупе и њених насеља, која су очигледно сва српска.

Везаним пенултимским акцентом и фонетско-фонолошким системом сиринићки говор показује сродност са оближњим призренско-јужноморавским идиомима у северном делу Македоније, док се укупном еволуцијом морфолошког система највећим делом уклапа у јужнометохијске и косовске говоре призренско-јужноморавског типа, чинећи са њима посебан поддијалекат у ок-

виру призренско-јужноморавског дијалекта. Оваква ситуација објашњена је сусретом супстрата и адстрата који су стизали у Сиринић из ближих и даљих области, доносећи различите дијалекатске системе.

Потпуном аналитизацијом у прозодијском систему развијањем пенултимског акцента променљивих речи и чувањем парадигматског акцента – везаног за затворену ултиму непроменљивих речи – у сиринићком говору је разорена наслеђена прозодијска дистрибуција.

Шестовокалским системом, са присуством полугласника реда /a/, сиринићки говор се уклапа у призренско-тимочки вокализам. Специфичност овога говора огледа се, међутим, у појави факултативног нефонолошког полугласника којим се чува фонолошки статус сугласника или се његовим развијањем једносложна реч претвара у двослужну и тако се уклапа у пенултимски ритамски акценат.

У монографији је посебна пажња посвећена вокалима средњег реда под акцентом. Наиме, док изван акцента ови вокали најчешће имају општештокавске вредности, они се под акцентом у неким позицијама изговарају отвореније са дифтонгоидном компонентом или без ње испред; у секвенцама /ej/, oј/, посебно /ej/, склони су затварању па и супституцијама (да се *смијем*, *ће се огријеш*, *донија*). Отворенији изговор аутор објашњава могућим трагом познате префонологизације квантитета у квалитет, али не искључује ни могућност да је изговор ових вокала подржан старобалканским супстратом.

Заменом /л/ на крају слога са /љ/ кратким добијени су дифтонзи са овом неслоготворном компонентом. Толеранција према дифтонгоидном изговору средњих вокала (дифтонзи са /љ/) водила је настанку низа нових примера са дифтонзима насталим краћењем уопштеног наставка -у у глаголима на -а и -е презентске групе, и настанком новог презентског наставка у 3. л. мн. (*имоу*, *бегоу*). Пасивна природа /в/ подржала је факултативну деконсонантацију /в/ у позицијама /вокал + в + сугласник/, па се у овом говору срећу и нови дифтонзи у примерима типа: *Милосоу*, *Сеуце*, *оуца*.

У систему африката уочена су три низа, са развијањем звучног парњака /s/. Нестабилна природа /в/ и /ј/ утицала је на слабљење па и губитак ових гласова. Палатална природа /њ/ и /љ/ углавном је очувана. У највећем делу нема умекшавања у групама /ли, ле/, а стабилност /њ/ битно не угрожава мали број примера са антиципацијском палаталношћу у примерима типа *ca'n'e*.

Антиципацијску палаталност испред /ћ, њ/, значајну особеност сиринићког говора, аутор објашњава сусретом пуних и непотпуних африката, а у примерима типа *цве'ће* (= *цве't'e*) види механизам очувања фонолошког статуса палаталних африката.

Инвентар падежних наставака сиринићки говор најчешће веже за сродне идиоме у јужној Метохији и јужном Косову. Оба броја наведена обимна грађа из свих пунктова, и то уз све предлоге и све предлошке скупове.

Множинска моција рода није суштински разорена као у јужнометохијским и јужнокосовским говорима. У Сиринићу опстаје однос *овија* људи : *овеј* жене : *овај* говеда, с напоменом да се у Нм. с. р. јављају и факултативни примери са продором Нмн. м. р. односно Нмн. ж. р.

Систем глаголских основа прикључује Сиринић јужнометохијском ареалу, удаљавајући се од јужнокосовских говора, у којима су превирања знатнија. Сиринићу су непознати футур други и глаголски прилог садашњи, а практично нема ни плусквामперфекта. Редак је и глаголски прилог садашњи.

У говорне особености спадају и различити морфолошки типови 3. л. мн. презента. Код презентских -а и -е основа развијен је нов наставак -оу (*бегоу*, *пчоу*), док је су од глагола -и групе потврђена два типа: *носиу* и *носу*. Веза са говори-

ма јужне Метохије и јужног Косова донела је у сиринићки говор стабилизацију *-смо, -сте* у мн. аориста и имперфекта.

Диференцијалним основама количинских заменица (*оволки*) и прилога за количину (*оволикви*) сиринићки говор удаљава се од метохијских и косовских идиома, а приближава српским говорима у северној Македонији.

Наведена обимна грађа са везницима независносложених и зависносложених реченица добра је основа за изучавање хипотаксе и паратаксе сиринићког говора. Класификација узвика у скупине према значењу и прагматичкој вредности показала је богат инвентар ове специфичне врсте речи. Поред описа речци-партикула, које се употребљавају уз заменице и прилоге, знатна пажња посвећује се речцама, које аутор класификује у 16 скупина.

У поглављу *Лингвогеографски положај и дијалекатска индивидуалност сиринићког говора*, које заправо представља закључак о односу овога говора у односу на околне говоре, износе се закључци о дијалекатској индивидуалности сиринићког говора.

На крају, али као веома важно, а можда и најважније. Обимна монографија *Говор северношарпланинске жупе Сиринић* добијена је из руку већ деценијама најажурнијег, најплоднијег и најкомпетентнијег истраживача призренско-јужноморавског дијалекатског комплекса на тлу јужне српске покрајине. Ауторово вишедеценијско бављење српским говорима Косова и Метохије, пре свега Северношарпланинском облашћу, јужном Метохијом и јужним Косовом резултирало је четирима монографијама објављеним у САНУ и Академијиним Институту за српски језик, којима треба додати и осамдесетак мањих и већих прилога, по правилу публикованих у угледним језичким гласилима код нас и у иностранству, што по обиму, са којим је у пуној корелацији и квалитет рада, премашује заједнички учинак свих досадашњих Младеновићевих претходника и савременика на том пољу. *Говор северношарпланинске жупе Сиринић*, својеврсна круна досадашњег рада угледног аутора, сведочи о добром познаваоцу сложених дијалекатских прилика у овом делу српске дијалекатске области. Врло исцрпно су осветљене особености свих нивоа језичке структуре сиринићког говора и успостављени поуздани темељи за осветљавање његовог односа и према другим призренско-јужноморавским говорима, али и према онима на македонском пограничју, а у многим смислу и према онима у Црногорском приморју. Значај награђеног дела мора се вредновати и у контексту драстичне измене етнојезичке слике на простору јужне српске покрајине, у шта спада и витална угрожност и житеља, односно носилаца говора Сиринића.

Београд, 27. XI 2020.

Одбор за доделу награде
„Павле и Милка Ивић”